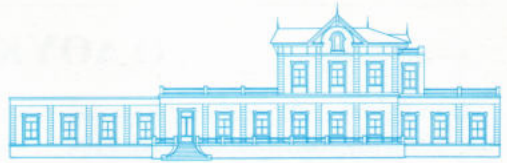

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Τεύχος 30
Οκτ. - Νοε - Δεκ. '92

Τριμηνιαία έκδοση των Φίλων του Μουσείου Γουλιανδρή Φυσικής Ιστορίας

ΞΕΝΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ

Ο Δούκας του Εδιμβούργου στη Σιμωνόπετρα

Ο ελληνικός χώρος, παρά τη ραγδαία του υποβάθμιση κατά τις πρόσφατες δεκαετίες, παραμένει ακόμα εξαιρετικά πλούσιος από πλευράς φυσικού περιβάλλοντος. Η γεωγραφική του θέση μεταξύ τριών ηπείρων, η πολυμορφία των μικροκλιματικών συνθηκών, η έντονα ανάγλυφη γεωμορφολογία της περιοχής και τα εκτεταμένα παράλια, έχουν δημιουργήσει μια μεγάλη ποικιλία βιοτόπων, που περιλαμβάνει αντίστοιχα σημαντική πανίδα και χλωρίδα.

Από τα 450 είδη πουλιών της Ευρώπης, στην Ελλάδα έχουν παρατηρηθεί τα 430, ενώ από τα 38 είδη αρπακτικών έχουν παρατηρηθεί τα 36 και αναπαράγονται εδώ τα 26. Από τα 184 είδη θηλαστικών, υπάρχουν 79 και μεταξύ τους λύκοι, αρκούδες, βί-

δρες. Επίσης έχουν καταγραφεί στη χώρα μας πάνω από 6000 είδη φυτών, από τα οποία 1000 περίπου είναι ενδημικά.

Ο μεγάλος αυτός φυσικός πλούτος βρίσκεται σήμερα υπό συρρίκνωση, αποτέλεσμα αδιαφορίας και κοινωνικής αδράνειας, ανεξέλεγκτων ενεργειών για γρήγορο κέρδος και κρατικής αβελτηρίας. Το γεγονός αυτό όμως δεν φαίνεται να αποθαρρύνει τους αλλοδαπούς φίλους της χώρας μας, που εξακολουθούν να μελετούν την ελληνική φύση και να βοηθούν με κάθε τρόπο στις εντόπιες προσπάθειες για τη διαφύλαξή της. Στο νου έρ-

χονται ονόματα όπως του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Essen Josef Szijj, του διευθυντή της Γραμματείας Ramsar Michael Smart, του Lawrence Rose της Royal Society for the Protection of Birds.

Θα αναφερθούμε σ' αυτό το τεύχος σε τρεις άλλους διακεκριμένους φίλους της χώρας, για λόγους επικαιρότητας και μεγέθους συμβολής. Πρόκειται για το Δούκα του Εδιμβούργου, το ζωολόγο Luc Hoffmann, και το χωροτάκτη Reinhard Klein. Τους συνδέουν άλλωστε πολλές θετικές δραστηριότητες και ένα κοινό ειδικό ενδιαφέρον: το Άγιον Όρος

Φωτο: Ben Hallmann

Ασπρόπαρις (*Neophron percnopterus*) Είδος γύπα από την περιοχή του Έβρου.

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΜΕ ΤΗ ΧΟΡΗΓΙΑ ΠΑΛΑΙΟΥ ΜΕΛΟΥΣ ΜΑΣ ΠΟΥ ΘΕΛΕΙ ΝΑ ΠΑΡΑΜΕΙΝΕΙ ΑΝΩΝΥΜΟ

Ο ΔΟΥΚΑΣ ΤΟΥ ΕΔΙΜΒΟΥΡΓΟΥ

Όταν ιδρύθηκε, στις αρχές της δεκαετίας του '60, το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF), προτάθηκε στον πρίγκιπα Φίλιππο, σύζυγο της βασίλισσας Ελισάβετ, να αναλάβει την προεδρία του. Το αρνήθηκε ευγενικά, μη θέλοντας να αποδεχθεί έναν απλώς τυπικό τίτλο. Στα χρόνια που ακολούθησαν εργάστηκε ουσιαστικά και με επιμονή για την προστασία της φύσης, στην αρχή στο χώρο της Μεγάλης Βρετανίας και αργότερα σε διεθνές επίπεδο. Έτσι όταν το 1980 ανέλαβε την προεδρία του WWF, είχε αποκτήσει και πείρα σημαντική και καταξίωση, λόγω της μεγάλης και ουσιαστικής του συμβολής στη διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος.

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα προγράμματα του WWF ήταν η κινητοποίηση των εκκλησιών για την αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης του πλανήτη μας, που ξεκίνησε το 1986 με τη Διακήρυξη της Ασιζής. Ο πρίγκιπας Φίλιππος βαπτισμένος χριστιανός ορθόδοξος και αναθρεμμένος σε ευσεβές περιβάλλον¹, έδειξε όπως ήταν φυσικό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το πρόγραμμα αυτό, το οποίο διηύθυνε ο στενός του συνεργάτης Martin Palmer.

Το πρόγραμμα βρήκε μεγάλη ανταπόκριση στο χώρο της Ορθοδοξίας. Ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Δημήτριος ανεκήρυξε την 1η Σεπτεμβρίου ως «Ημέρα της Δημιουργίας», αφιερωμένη στην κατάσταση του φυσικού κόσμου και ειλόγησε την έκδοση του βιβλιαρίου «Τα σα εκ των σων: Ορθοδοξία και οικολογική κρίση», που συντάχθηκε στην Ιερά Μονή Ευαγγελισμού της Ορμούλιας, με συνεργασία θεολόγων, μοναχών και επιστημόνων, και εκδόθηκε από το WWF το 1991. Το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου συνήλθε διορθόδοξη διάσκεψη για το περιβάλλον στο Κολυμπάρι της Κρήτης, με συμμετοχή εκπροσώπων όλων σχεδόν των πατριαρχείων, των ορθόδοξων εκκλησιών και παρατηρητών άλλων δογμάτων, όπου κύριοι ομιλητές ήταν ο πρίγκιπας Φίλιππος και ο Μητροπολίτης Ιωάννης Περγάμου.

Ο πρίγκιπας Φίλιππος διατηρεί σήμερα στενές σχέσεις με το νέο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαίο, τον οποίο επισκέφθηκε στο Φανάρι και στη Χάλκη το τέλος Μαΐου 1992. Ακολουθεί η μεγάλη διορθόδοξη διάσκεψη στο πατριαρχείο το φθινόπωρο 1992 που επιβεβαίωσε τη μέριμνα όλης της Ορθοδοξίας για το φυσικό περιβάλλον

και τη διάθεση συμβολής στην αντιμετώπιση των σοβαρών προβλημάτων που διαφαίνονται.

Το ζωνφό ενδιαφέρον του Φίλιππου για το φυσικό πλούτο της χώρας μας, σε συνδυασμό με το σεβασμό για την ορθόδοξη παράδοση, εκφράστηκε έμπρακτα με την πρόσφατη επίσκεψή του, τον Οκτώβριο 1992 στο Άγιο Όρος. Ο ιερός αυτός χώρος της Ορθοδοξίας έχει ιδιαίτερη οικολογική σημασία, με δάση πυκνά, εναλλαγή οικοσυστημάτων και πλούσια χλωρίδα και πανίδα, αποτέλεσμα της παραδοσιακής διαχείρισης από τις μοναστικές κοινότητες, της έλλειψης βόσκησης και της απομόνωσης. Δυστυχώς, τα τελευταία χρόνια, η υπερεκμετάλλευση ορισμένων δασών και οι πυρκαγιές, η διάνοιξη δρόμων και η κυκλοφορία αυτοκινήτων, η ραγδαία αύξηση των επισκεπτών, ασκούν πιέσεις και δημιουργούν κινδύνους για το ευαίσθητο περιβάλλον του Όρους. Στην επισήμανση και αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων στόχευε η επίσκεψη του Φίλιππου και των επιστημόνων συνεργατών του από το διεθνές και ελληνικό τμήμα του WWF.

Ο Δούκας του Εδιμβούργου παρέμεινε το πρώτο βράδυ στην Ιερά Μονή Ευαγγελισμού της Ορμούλιας, όπου είχε την ευκαιρία να ενημερωθεί για το ενδιαφέρον φυσικό περιβάλλον της πεδιάδας του Χαβρία και του εκεί υγροτόπου και να συζητήσει με τις αδελφές για τις προσπάθειές τους να καθιερώσουν τις πρακτικές της βιολογικής γεωργίας στις καλλιέργειές τους. Την επομένη, με σφοδρή και

κοικαρία, εισήλθε στο όρος, όπου τον υποδέχθηκαν στις Καρυνές οι εκπρόσωποι των 20 μονών και οι τοπικές αρχές. Στην Ιερά Κοινότητα ο Φίλιππος επέμεινε για τη σημασία της διαφύλαξης και ορθής διαχείρισης «του περιβολίου της Παναγίας» και για την ανάγκη καταγραφής όλου του φυσικού πλούτου του Όρους και κατάστρωσης ενός ενιαίου προγράμματος αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Στη συνέχεια μετέβη πεζός στη σκήπη του Προφήτη Ηλία και στην Ιερά Μονή του Παυτοκράτορος, όπου συζήτησε τη δυνατότητα προστασίας του σπάνιου μεσογειακού δάσους που βρίσκεται στο χώρο της. Την επομένη, αφού επισκέφθηκε τη Μονή Ιβήρων, κατέληξε στη Σιμωνόπετρα, όπου ενημερώθηκε για το πρόγραμμα οικολογικής διαχείρισης του χώρου της Μονής, που υλοποιεί η εκεί αδελφότητα με Κοινοτική χρηματοδότηση. Τέλος, πάλι πεζός και υπό ισχυρή βροχή, μετέβη στη Μονή Γρηγορίου και συζήτησε με τους αδελφούς για τις παραδοσιακές μεθόδους επιλεκτικής υλοτόμησης που εφαρμόζουν και για τα προβλήματα δασοπονίας που αντιμετωπίζουν. Σε όλο το διάστημα της επίσκεψης, ο Δούκας του Εδιμβούργου εξέφρασε έντονα το ενδιαφέρον του για την ελληνική φύση, για την Ορθοδοξία και για το Άγιο Όρος. Και είναι βέβαιο ότι με το κύρος του θα συμβάλει στην αύξηση του έμπρακτου διεθνούς ενδιαφέροντος για τον ιερό αυτό χώρο.

1. Η μητέρα του Αλίση περιεβλήθη το μοναχικό σχήμα με το όνομα Ευρήνη.

LUC HOFFMANN

Όταν ο Ελβετός ζωολόγος Δρ. Luc Hoffmann πρωτοήρθε στην Ελλάδα το 1952, γνώρισε μια χώρα με τεράστια κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, που προσπαθούσε να επουλώσει τις πληγές του παγκόσμιου και του εμφύλιου πολέμου. Όμως τη μεγαλύτερη εντύπωση του έκανε η φιλοξενία και η ευγένεια των κατοίκων και ο πλούτος του φυσικού περιβάλλοντος, σε σχέση με την κατάσταση της Δυτικής και Βόρειας Ευρώπης.

Στα σαράντα έτη που μεσολάβησαν από τότε, με πολλές επισκέψεις κάθε χρόνο, ο Δρ. Hoffmann παρακολούθησε με οδύνη την υποβάθμιση και καταστροφή της ελληνικής φύσης, αλλά και την απομείωση πολλών από τις ανθρώπινες αρετές. Δεν έμεινε όμως αδρανής, ούτε έπαψε να αγαπά αυτό τον τόπο της Ανατολικής Μεσογείου.

Πνεύμα ανήσυχο και δημιουργικό, με βαθιά επιστημονική σκέψη και εμπειρία, αλλά και προικισμένο με πρακτική ενεργητικότητα, από πολύ νωρίς έθεσε στον εαυτό του το έργο της προστασίας της φύσης. Τον βοήθησε και το γεγονός ότι ανήκε στη μεγάλη φαρμακευτική οικογένεια

Hoffmann-La Roche, που του εξασφάλιζε οικονομικές δυνατότητες και ευρύ κύκλο γνωριμιών.

Στις αρχές της δεκαετίας του '60, αγοράζει στην Camargue της Νότιας Γαλλίας μια μεγάλη έκταση υγροτόπων και ιδρύει εκεί το Βιολογικό Σταθμό της Tour du Valat, αφιερωμένο στην έρευνα των οικοσυστημάτων. Σήμερα ο Σταθμός αυτός έχει αποκτήσει παγκόσμια φήμη, είναι σύμβουλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για τους υγροτόπους και έχει την ευθύνη για εκπαίδευση και έρευνα στο πρόγραμμα MedWet, που αφορά την προστασία των υγροτόπων όλης της Μεσογείου.

Στη συνέχεια, ο Δρ. Hoffmann παίζει αποφασιστικό ρόλο στην ίδρυση του Παγκόσμιου Ταμείου για τη Φύση - WWF (του οποίου είναι επίτιμος αντιπρόεδρος), του Διεθνούς Γραφείου Υδροβίων Πτηνών και Υγροτόπων, της Σύμβασης Ramsar για τους υγροτόπους διεθνούς σημασίας. Παράλληλα, είναι ο καταλύτης για πολλές άλλες δραστηριότητες, όπως την ίδρυση του εθνικού πάρκου Coto Donana στην Ισπανία και την προστασία της περιοχής Banc d' Arguin

στη Μαυριτανία.

Με τη διαφύλαξη του φυσικού πλούτου της χώρας μας ασχολείται από πολύ παλιά. Ένα από τα πρώτα προγράμματα που προώθησε και βοήθησε να χρηματοδοτηθεί ήταν η αναδάσωση του Υμηττού στην Καισαριανή από τη Φιλοδασική Ένωση. Μέσω του WWF, φροντίζει να συλλεγούν πόροι και να υλοποιηθεί ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων προστασίας της ελληνικής φύσης, όπως το συνέδριο για τους υγροτόπους στη Θεσσαλονίκη το 1989, το διαχειριστικό σχέδιο Πρεσπών, το δίκτυο άμεσης παρακολούθησης ευαίσθητων περιοχών και πολλά άλλα. Ο ίδιος παρακολουθεί από κοντά τις εργασίες, συμβουλεύει και τονίζει κάθε φορά ότι δεν πρέπει να αγνοείται η ευημερία των κατοίκων. Ως υπόδειγμα της σύζευξης ενδογενούς ανάπτυξης και διαφύλαξης των φυσικών πόρων προωθείται το πρόγραμμα οικολογικής ανάπτυξης της περιοχής Ροδόπης και Νέστου.

Παράλληλα, ο Luc Hoffmann βοηθά στη δημιουργία των αναγκαίων θεσμών. Έτσι ιδρύει το 1989 το ελληνικό τμήμα του WWF, το οποίο αναπτύσσεται γρήγορα υπό την άξια διεύθυνση της Δρ. Τζώρτζιας Βαλαώρα. Το 1990 συντελεί καίρια στη συγκρότηση της Εταιρείας Προστασίας των Πρεσπών από 6 ελληνικές και 3 διεθνείς οργανώσεις, της οποίας εκλέγεται και παραμένει πρόεδρος. Ένα χρόνο αργότερα, είναι ο κινητήριος μοχλός για την ίδρυση του Ελληνικού Κέντρου Βιοτόπων/Υγροτόπων από το Μουσείο Γουλανδρή, με χρηματοδότηση κατά 75% από την Ε.Κ. και 25% από το WWF. Ο Δρ. Hoffmann είναι μέλος του Δ.Σ. του Κέντρου και συμβάλλει προσωπικά στην καλή του εξέλιξη. Μετέχει επίσης δραστήρια στις προσπάθειες συμβολής της Ορθοδοξίας στην προστασία της φύσης και συνοδεύει για το σκοπό αυτό τον πρίγκιπα Φίλιππο στις επισκέψεις του στην Κρήτη και στο Άγιον Όρος.

Μετά από όλα αυτά, ήταν φυσικό να ανακηρυχθεί από το Τμήμα Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης επίτιμος διδάκτορας στις 20 Οκτωβρίου 1992.

REINHARD KLEIN

Ο Δρ. Reinhard Klein σπούδασε πολιτικός μηχανικός με ειδίκευση στα θέματα χωροταξίας και περιβάλλοντος. Δούλεψε ως διευθυντής χωροταξίας σε ένα από τα κρατίδια της Γερμανίας, έως ότου προσελήφθη στη Διεύθυνση XI Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, όπου σταδιοδρόμησε ως στέλεχος με ευθύνη τον τομέα προστασίας των βιοτόπων.

Την Ελλάδα πρωτογνώρισε το 1985-1986 με την ευκαιρία των προγραμμάτων ανάπτυξης και προστασίας του Αμβρακικού Κόλπου και της περιοχής Πρεσπών, που χρηματοδοτούσε η Ε.Κ. Παρά τις δυσκολίες και τις αντιφατικότητες που αντιμετώπισε, η πλούσια φύση και η ποιότητα των κατοίκων άσκησαν μια ζωηρή έλξη επάνω του και τον έκαναν να ενδιαφερθεί για τον ελληνικό χώρο με τρόπο προσωπικό και αποτελεσματικό, πέρα από την ευσυνειδησία του ως Κοινοτικού στελέχους. Έτσι βοήθησε αποφασιστικά σε όλες τις σοβαρές προσπάθειες για τη διαφύλαξη του φυσικού μας χώρου.

Ήδη, στα πλαίσια του προγράμματος για την ολοκληρωμένη διαχείριση των Μεσογειακών υγροτόπων, είχε επιλέξει το σύμπλεγμα υγροτόπων του Μεσολογγίου ως μία από τις δύο παρεμβάσεις - πιλότους. Η συμβολή του Δρ. Klein στη δημιουργία του Κέντρου Υγροτόπων υπήρξε καθοριστική. Με την ίδια αποφασιστικότητα και με πνεύμα πρακτικό προώθησε μια σειρά από σοβαρά ελληνικά προγράμματα, όπως της αποκατάστασης των ζημιών από τις δασικές πυρκαγιές και την οικολογική διαχείριση του χώρου της Σιμωνόπετρας, τη διαχείριση των υγροτόπων της Λίμνης Μητρικού και του Αμβρακικού, την προστασία του δάσους Δαδιάς Σουφλίου, της ολοκληρωμένης αντιμετώπισης των οικολογικών προβλημάτων των Ιονίων Νήσων, τη βελ-

τίωση διαχείρισης των εθνικών δρυμών. Παράλληλα, στα πλαίσια του μεγάλου προγράμματος MedWet για τη σωτηρία των υγροτόπων της Μεσογείου, έχει μεριμνήσει να παίξει η χώρα μας (μέσω του Κέντρου Υγροτόπων) ρόλο σημαντικό.

Ελπίζουμε να υπάρξει τα επόμενα χρόνια κάποια βελτίωση στην κατάσταση του ελληνικού περιβάλλοντος. Για τον Reinhard Klein, και για τους άλλους φίλους αυτού του τόπου, θα είναι η μεγαλύτερη ηθική ανταμοιβή.

Στο κεφάλαιο «Η Εκτροπή του Αχελώου» του προηγούμενου τεύχους, από λάθος παραλείφθηκε το όνομα της «Ελληνικής Εταιρείας» από τους φορείς που συντονίζουν τον αγώνα κατά της εκτροπής του Αχελώου

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν:
Αγγελική Βαρελλά
Θύμιος Παπαγιάννης
Άννα Κρεμέζη - Μαργαριτούλη
Σταύρος Ρίζος

Εκδότης/Ιδιοκτήτης:
«ΦΙΛΟΙ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ
ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ»

Λεβίδου 13, 145 62 Κηφισιά
τηλ.: 8083.289, 8013.870

Υπεύθυνη σύμφωνα με το νόμο:

Φρόσω Πηλαβάκη: Πρόεδρος

Στοιχειοθετήθηκε στην ΦΩΤΟΣΥΝ-Σόλωνος 68

Τυπώθηκε στο λιθογραφείο «Ι. ΜΑΚΡΗΣ Α.Ε.» -

Κηφισίας 40 - Μαρούσι

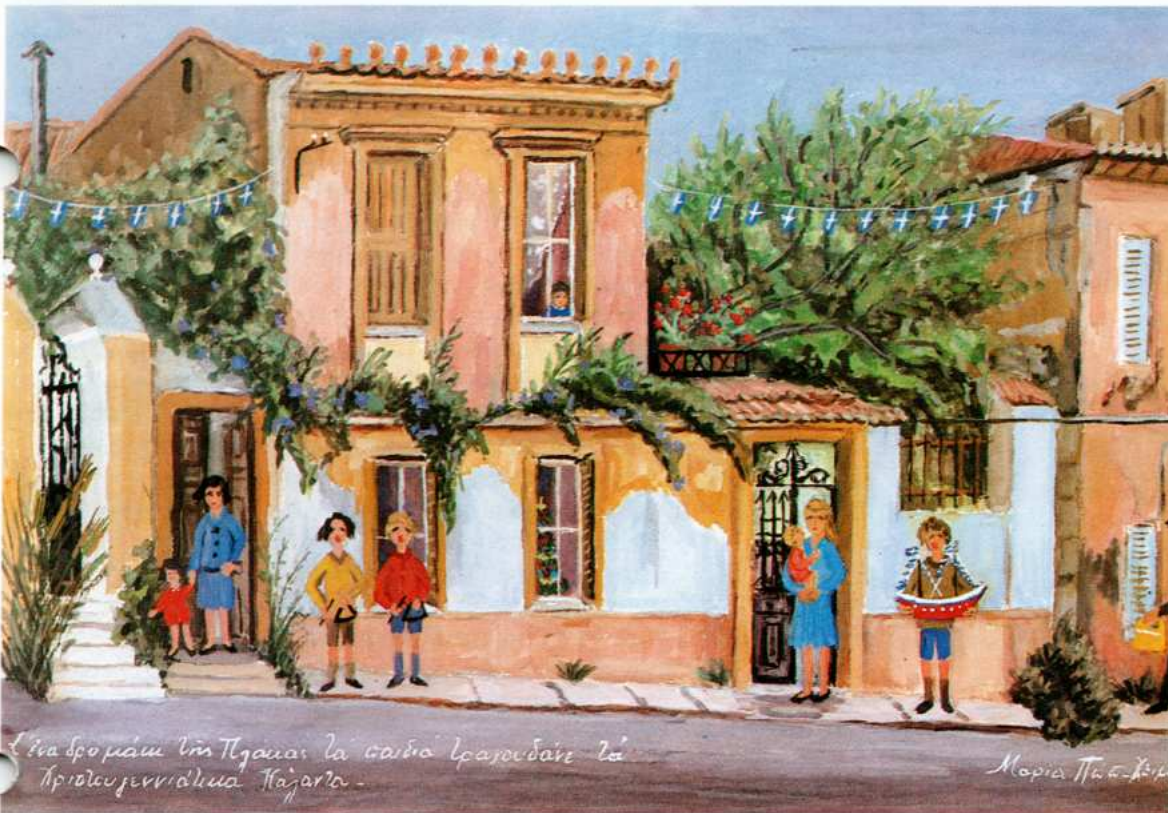
Διανέμεται δωρεάν στα μέλη των «ΦΙΛΩΝ»

Για τα μη μέλη ΔΡΧ.: 200

Τριμηνιαία έκδοση του Παιδικού Τμήματος των Φίλων του Μουσείου Γουλανδρή Χριστούγεννα στην Κερασέα (Χότσης - Τραπεζούντος)

Απόσπασμα κειμένου από το μηνιαίο λαογραφικό περιοδικό της Ποντιακής Εστίας Θεσσαλονίκης, Δεκέμβριος 1953. (τηρήθηκε η ορθογραφία του κειμένου)

του Γ. ΧΙΑΛΗ, Ιατρού

«...Στην Κερασέα της Χότσης, όπου έζησα τα παιδικά μου χρόνια, υπήρχαν εκτός των εντοπίων αρκετοί άποικοι από την περιφέρεια Ματσούκας και από την Σάνταν. Εξούσαν όλοι με αδελφική ομόνοια και είχαν κοινά ήθη και έθιμα, τα οποία διατηρούσαν με θρησκευτική ευλάβεια. Προκειμένου περί μεγάλης εορτής, όπως τα Χριστούγεννα, διά να αποδοθή εις αυτήν όλη η σπουδαιότης και να ολοκληρωθή η αντίληψις του μεγα-

λείου της, ετηρούσαν αυστηρά όλους τους θρησκευτικούς κανονισμούς, νηστεϊάν σαρανταήμερον με φασουλάδα, λαχανόσουπα και φουρνικόσουπα, εξομολόγησιν και μετάληψιν.

Την παραμονήν τα παιδιά έψαλλαν από πόρτα σε πόρτα, όπως γίνεται παντού, και αι γυναίκες έκαναν προετομιασίαν της εορτής. Το πρωί όλοι στην εκκλησίαν. Μετά την λειτουργίαν εμοίραζαν στον κόσμον πήττες διάφορες, που ετοιμάζαν αι γυναίκες την προτεραίαν.

Ένα γεγονός επρόσθετεν εξαιρετικήν φαιδρότητα στην εορτήν: η επιστροφή των ξενητευμένων από την Ρωσίαν, που ήρχοντο ύστερα από μακράν απουσίαν να ζήσουν ολίγην οικογενειακήν ζωήν, οι νέοι να αρραβωνιασθούν και οι αρραβωνιασμένοι

την συνοδεία της οι νέοι τραγουδούσαν τα ποντιακά δίστιχα, ενώ οι γέροι προτιμούσαν τους αμανέδες και το μακρόσυρτο Λαραχανίτικο. Και όταν ο ενθουσιασμός έφθανε στο κατακόρυφον, άρχιζαν τους πυροβολισμούς. Ο ξηρός κρότος των πιστολιών δεν ικανοποιούσε κι επιρροβούσαν με κουμπούρες που βροντούσαν τρομερά και ο αντίλαλός των στους λόγγους και βράχους σαν θεϊκό σάλπιγμα, σαν μελωδία Χερουβεϊμ, προκαλούσεν αλλόφρονας αλαλαγμούς υπερκοσμίου εξάρσεως, που τους έκανε να οραματίζωνται μαζί με την ζωήν της απολυτρόσεως διά του γεννηθέντος Χριστού, την εθνικήν αποκατάστασιν με την αφίπνισιν του μαρμαρωμένου βασιλιά. και ακολουθούσαν οι χοροί, η Σέρα και ο πυρρήγιος με το δίκωπο μαχαίρι...»

να πανδρευθούν. Τους διέκρινε κανείς από την εμφάνισίν των. Στα ξένα που πήγαιναν δεν άλλαζαν την ζίπκα, μόνον φορούσαν στο κεφάλι καπάκι ρωσικό από αστραχάν και στα πόδια σαμπόκια, (μπότες ρωσικές). Στην εκκλησίαν οι επίτροποι τους τιμούσαν με έκτακτον δίσκον και τα ασημένια ρούβλια βροντούσαν επάνω στους δίσκους. Μετά την εκκλησίαν στο γλέντι και στα κεράσματα ήσαν πρώτοι. Στα γλέντια απαραίτητη ήταν η ποντιακή λύρα. Με

Ο άνθρωπος

Στις 2 Οκτωβρίου 1992, βρέθηκε στις Άλπεις ένα ανθρώπινο σώμα συντηρημένο μέσα σε ένα παγετώνα σε υψόμετρο 3.200 μέτρων, στα σύνορα Ιταλίας-Αυστρίας, στο Τυρόλο.

Χρονολογήθηκε με τη μέθοδο του ραδιενεργού άνθρακα και βρέθηκε ότι πέθανε πριν από 5.300 χρόνια. Είναι δηλαδή ο παλαιότερος συντηρημένος άνθρωπος που έχει βρεθεί μέχρι σήμερα, αν εξαιρέσουμε τις μούμιες των Αιγυπτίων που απ' αυτές όμως έχουν αφαιρεθεί ορισμένα βασικά όργανα. Μέχρι σήμερα έχουν ανακαλυφθεί άλλα 10 φυσικά συντηρημένα σώματα (4 ανήκαν σε άνδρες και 6 σε γυναίκες) το παλαιότερο απ' αυτά ήταν του 840 π.Χ. δηλαδή 2833 χρόνια πριν από σήμερα.

Η διαφορά του τελευταίου αυτού ευρήματος από τα άλ-

Φωτο: TIME

Το αιγινιατικό αντικείμενο του ανθρώπου των πάγων. Ήταν άραγε κόσμημα ή φυλαχτό;

Φωτο: TIME

Ένα περιπλοκο τσεκούρι από χαλκό

Φωτο: TIME

Ο παλαιότερος σουγιάς που βρέθηκε ποτέ. Ακόμη και σήμερα κόβει σαν ξυράφι.

Φωτο: TIME

Ένα δερμάτι από 14 βέλη με πέτρινη αιχμή. Τα 2 είναι άριστα πελεκημένα.

Φωτο: TIME

λα είναι ότι βρέθηκαν και όλα σχεδόν τα πράγματα που είχε μαζί του. Από αυτά εξάγονται σπουδαία συμπεράσματα.

Ανακαλύφθηκε τυχαία από έναν οδηγό των Άλπεων. Όταν έγινε γνωστό κατέφθασαν διάφοροι περιεργοί που με αυτοσχέδια μέσα, ακόμη και με αξίνα, προσπαθούσαν να σπάσουν τον πάγο για να πάρουν μέρος του ευρήματος. Έτσι έγινε αρκετή ζημιά.

Όταν έφτασαν οι ειδικοί μετέφεραν το σώμα στο Ίνσμπουργκ. Εκεί με τα ισχυρά φώτα ο πάγος άρχισε να λιώνει πριν να ληφθεί κάποια μέριμνα για τη συντήρηση του σώματος. Έτσι οι δημοσιογράφοι που το φωτογράφιζαν καπνίζοντας, πολύ γρήγορα παρατήρησαν ένα στρώμα μούχλας που άρχισε να ξαπλώνεται στο δέρμα του.

Πέρασαν 5 μέρες μέχρι να γίνει η επιστημονική του αποθήκευση σε αποστειρωμένο δωμάτιο με υγρασία 98% και σε μείον 6 βαθμούς θερμοκρασία. Τέτοιες ήταν και οι συνθήκες που το συντήρησαν για 5.300 χρόνια.

Το σώμα του ανθρώπου των πάγων βρέθηκε γυμνό, εκτός από ένα παπούτσι που φορούσε στο δεξί του πόδι. Είχε υποστεί φυσική αφυδάτωση, που στην παλαιοντολογία λέγεται «μωμοποίηση».

Οι επιστήμονες πιστεύουν ότι ήταν ένας λεπτός άνδρα ηλικίας 25-35 ετών, βάρους 50 κιλών και ύψους 1,60 μ. (ακόμη και για εκείνη την εποχή θεωρείται κοντός). Έμοιαζε πολύ με τους σημερινούς Τυρολέζους.

Ορισμένοι τον ονόμασαν Homo tyrolensis. Δεν φαίνεται να ήταν άρρωστος ή τραυματισμένος.

Οι επιστήμονες προσπαθούν να εξηγήσουν ένα ελαφρό μπλε χρώμα που έχουν τα δόντια του, ίσως από την τροφή. Το σώμα βρέθηκε χωρίς καθόλου τρίχες, λίγο πιο πέρα όμως βρέθηκαν 1000 καστανόμαυρες τρίχες. Αυτές που προέρχονταν από το κεφάλι του είχαν μόνο 9 εκατοστά μήκος, πράγμα που δείχνει ότι οι άνθρωποι έκοβαν τα μαλλιά τους πολύ νωρίτερα απ' όσο πίστευαν μέχρι τότε οι ανθρωπολόγοι.

Μυστήριο σκεπάζει το τατουάζ που είχε στο δεξιό αγκώνα και πίσω από το αριστερό γόνατο. (Μέχρι τότε πιστευόταν ότι το τατουάζ ανακαλύφθηκε 2500 χρόνια αργότερα). Πλειδή τα μέρη αυτά του σώματος καλύπτονται από τα ρού-

ΤΩΝ ΠΑΓΩΝ

χα, οι επιστήμονες πιστεύουν ότι τα τατουάζ είχαν κάποια προσωπική σημασία για τον άνθρωπο π.χ. τη μετάβαση από τη νεανική στην ανδρική ηλικία.

Το φόρεμά του ήταν φτιαγμένο από κομμάτια γούνας από ελάφι και αγριοκάτσικο, ραμμένα μεταξύ τους αριστοτεχνικά με φυτικές ίνες. Είχε όμως και κάποιες τρύπες στα ρούχα του μπαλωμένες πολύ πρόχειρα, μάλλον από τον ίδιο.

Τα παπούτσια του ήταν φτιαγμένα από δέρμα και παραγμισμένα με χόρτα προφανώς για θερμομόνωση.

Ο άνθρωπος των πάγων ήταν οπλισμένος με τόξο, που ήταν σπασμένο, φαρέτρα και 14 βέλη. Τα δώδεκα δεν ήταν ακόμη τέλεια πελεκημένα, τα δύο όμως ήταν πολύ μυτερά και στο τέλος είχαν φτερά κολλημένα με κάποιο είδος ρητίνης. Η γωνία των φτερών ήταν τέτοια ώστε να πηγαίνει το βέλος ευθεία, πράγμα που δείχνει ότι οι κανόνες ευθυβολίας ήταν γνωστοί από τότε. Επίσης είχε μαζί του ένα τσεκούρι, ένα πέτρινο μαχαίρι, ένα κουβάρι από φυτικές ίνες και μια βελόνα από κέρατο ελαφιού. Ακόμη είχε μαζί του δυο μανιτάρια, που πιστεύεται ότι έχουν ευνοϊκή επίδραση ως κατάπλασμα στις φλεγμονές.

Είχε σακκίδιο για την πλάτη με ξύλινο σκελετό σε σχήμα U και τσαντάκι για τη μέση σαν αυτά που έχουν σήμερα οι τουρίστες (μπανάνες). Είχε ακόμη μια στρογγυλή πέτρα, στολισμένη με φούντες που είναι πιθανό να ήταν κάποιο είδος φυλαχτού.

Από τις αγριοφράουλες που είχε για κολατσιό, συμπεραίνουν ότι η εποχή που πέθανε ήταν τέλος καλοκαιριού ή αρχή φθινοπώρου.

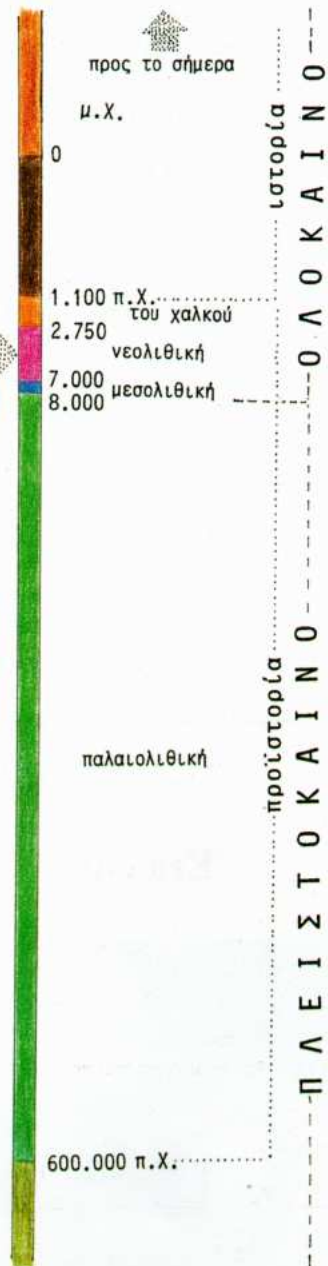
Πώς πέθανε όμως;

Οι επιστήμονες πιστεύουν ότι ο άνθρωπος αυτός απομακρύνθηκε από τη συντροφιά του είτε για να βρει κατάλληλο ξύλο για να επισκευάσει το τόξο του, είτε για να ψάξει για τροφή. Τότε μπορεί μια ξαφνική ομίχλη να τον έριξε μέσα σε μια κοιλάδα του εδάφους απ' όπου δεν μπόρεσε να βγει. Μπορεί επίσης να ήταν κουρασμένος και να τον πήρε ο ύπνος, οπότε με τη νύχτα πάγωσε. Στη συνέχεια καλύφθηκε από το χιόνι.

Στο πίσω μέρος του κρανίου του έχει κάποια σημάδια. Αυτά είναι πιθανό να έγιναν από κάποιο πουλί πριν ακόμη το σώμα σκεπαστεί.

Η ανακάλυψη του σώματος αυτού προκάλεσε διαμάχες ανάμεσα σε επιστήμονες από το Ίνσμπουργκ και το Νότιο Τυρόλο (Βόρεια Ιταλία), για το ποιος θα πάρει το εύρημα. Τελικά αποφασίστηκε να μείνει στο Ίνσμπουργκ μέχρι το Σεπτέμβριο του 1994.

Εκατοντάδες επιστήμονες έρχονται σήμερα σ' επαφή με τους πρώτους ειδικούς που ασχολήθηκαν με το θέμα. Καταστήματα της περιοχής κατασκεύαζαν τουριστικά είδη με την εικόνα του κι έτσι μπήκε κι αυτός στο κύκλωμα της τουριστικής εμπορευματοποίησης.

Σχέδιο: Άννα Μαργαριτούλη

Ποιος να ξέρει άραγε πόσα ακόμη μυστικά κρύβονται μέσα σε άλλους παγετώνες, μέσα σε σπήλαια ή σε πετρώματα. Αυτά είναι τα φυσικά αρχεία, οι αποθήκες πληροφοριών της φύσης.

Άννα Κρεμέζη-Μαργαριτούλη

ΠΗΓΕΣ: TIME (περιοδικό)

ΤΟ ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ (περιοδικό)

THE BOGMAN AND THE ARCHEOLOGY OF PEOPLE

Don Brothwell (βιβλίο)

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ (ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ)

Τα νέα μας για μικρούς και μεγάλους

Συνεργασία με το Δήμο Αθηναίων

Μια νέα σημαντική συνεργασία ξεκινούν οι Φίλοι με τον Οργανισμό Νεολαίας και Άθλησης (Ο.Ν.Α.) του Δήμου της Αθήνας.

Συγκεκριμένα ο ΟΝΑ ζήτησε από τους «Φίλους» να οργανώσουν μια σειρά περιβαλλοντικών εκδηλώσεων για παιδιά, που θα πραγματοποιηθούν στα κέντρα νεότητας των επτά διαμερισμάτων του Δήμου.

Οι εκδηλώσεις εκτός από ομιλία και προβολή προσαρμοσμένη στην ηλικία των παιδιών, θα περιλαμβάνουν μικρή έκθεση αντικειμένων, ερωτηματολόγια και άλλες προτάσεις για περιβαλλοντική δραστηριότητα.

Σίφνος

Φωτο: Άννα Μαργαριτούλη

Από τις 9 έως τις 11 Οκτωβρίου, οι μαθητές της Σίφνου γνώρισαν το Μουσείο μας με μια σειρά εκδηλώσε-

ων επί τόπου που οργάνωσαν οι «Φίλοι». Έγινε και συμβολική δενδροφύτευση με την ευκαιρία της Κυριακής του Σπορέως που είχε οργανωθεί από το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών.

Η πρόσκληση και η φιλοξενία έγιναν από τη Σιφνιακή Αδελφότητα Κυριών την οποία και ευχαριστούμε θερμά.

Ανακύκλωση

Για μισό λεπτό!
Εδώ οφείλουμε να διαλύσουμε
μια παρεξήγηση.

Φωτο: Άννα Μαργαριτούλη

Το να αγοράζουμε προϊόντα σε αλουμίνια κουτάκια και να τα ανακυκλώνουμε είναι σαφώς λιγότερο οικολογικό από το να αγοράζουμε προϊόντα σε γυάλινα μπουκάλια και να τα επιστρέφουμε. Η Coca Cola για παράδειγμα πουλιέται και πάλι σε μπουκάλια. Είναι πιο ευχάριστο στην όψη αλλά και στο στόμα. Όσο για τις πορτοκαλάδες με ανθρακικό, δοκιμάστε την συμπυκνωμένη που θα αραιώσετε με ξινό νερό ή σόδα,

που πουλιέται κι αυτή σε γυάλινο μπουκάλι. Αν εμείς οι καταναλωτές σκεφθούμε οικολογικά θ' αναγκαστούν και οι έμποροι να κάνουν το ίδιο.

Ψεύδεμα

Αυτό είναι το επιστημονικό όνομα της νεροχελώνας που υπάρχει στη λιμνούλα του Μουσείου μας. Είναι είδος της Αμερικής που όμως φαίνεται ότι έχει εγκλιματιστεί αρκετά καλά στον κήπο μας. Στις 26 Ιουνίου η νεροχελώνα βγήκε και γέννησε γύρω στα 15 αυγά σ' ένα λάκο που έσκαψε με τα πίσω πόδια της. Προφυλάξαμε όσο γινόταν τη φωλιά που ήταν κάτω από ένα θάμνο του κήπου. Οι νεοσσοί θα έπρεπε να βγουν στις αρχές Αυγούστου. Τότε όμως το Μουσείο ήταν κλειστό για διακοπές. Ποιος ξέρει τι έγινε. Τα χελωνάκια μπορεί να μη βγήκαν, αφού ο κήπος ποτιζόταν, όλο το καλοκαίρι, ή μπορεί να βγήκαν και να μας κρύφτηκαν. Την επόμενη Άνοιξη θα μάθουμε.

Φωτο: Άννα Μαργαριτούλη

Εκδότης/Ιδιοκτήτης:
«ΦΙΛΟΙ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ
ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ»
Λεβίδου 13, 145 62 Κηφισιά
τηλ.: 8083.289, 8013.870
Υπεύθυνη σύμφωνα με το νόμο:
Φρόσω Πηλαβάκη: Πρόεδρος
Στοιχειοθετήθηκε στη
ΦΩΤΟΣΥΝ-Σόλωνος 68
Τυπώθηκε στο λιθογραφείο
«Ι. ΜΑΚΡΗΣ Α.Ε.» - Κηφισίας 40 - Μαρούσι
Διανέμεται δωρεάν στα μέλη των «ΦΙΛΩΝ»
Για τα μη μέλη ΔΡΧ.: 200

